

УДК 346.14+346.9

Є.А. ТАЛИКІН, канд. юрид. наук, Східно-українській національний університет імені Володимира Даля

ВИМОГИ ДО ГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Ключові слова: судовий захист, господарська процесуальна форма, адекватність, доступність, раціональність, гарантія.

Удосконалення процесу вирішення суспільних конфліктів є предметом численних наукових праць. Механізми господарсько-правового судового захисту аналізуються під кутом підвищення його придатності до вирішення поставлених завдань, реформування судочинства стає глобальним фактором розвитку та завданням сучасної української держави. Із впровадженням демократичних стандартів захисту прав та інтересів пов'язуються вимоги європейської та міжнародної спільноти до нашої держави. Тому мета удосконалення судочинства набуває глобального характеру.

Втім, серед вагомого значення, обумовленого політичними чинниками, міжнародними векторами розвитку та економічними перевагами, здатна загубитися суто юридична сутність процесу. Адже будь-які зміни в праві, особливо процесуальному, не можуть бути викликані тільки волею політичної влади та ідеологічними чинниками. В нашій державі ще залишаються сильними відлуння радянського тоталітарного правового регулювання, заснованого на подібних засадах. Помірковане ставлення до змін в правовому полі та перевага еволюційного шляху розвитку над революційними змінами як в глобальному масштабі правової системи, так і стосовно до окремих галузей та інститутів мають задавати необхідний темп реформуванню.

Значна кількість вимог, котрі висуваються до захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання, стосуються саме процесуальної форми. Деякі з них, а саме: доступність пра-

восуддя, реалізуються переважно саме через процесуальну форму. Інші, наприклад, ефективність, засновані на взаємодії вимог до змісту та форми судової процесуальної діяльності. Але жодна не може бути втілена без включення до механізму реалізації господарської процесуальної форми. У вказаному аспекті набуває актуальності питання про вимоги до господарської процесуальної форми.

В юридичній науці наявною є чимала кількість розробок, що стосуються вимог до господарської процесуальної форми. Важливе значення мають також праці аналогічної тематики в інших процесуальних галузях. Зокрема слід зауважити на роботи таких вчених, як О.А. Беляневич, С.В. Васильєв, С.Ф. Демченко, Н.А. Громошина, О.В. Єгорова, П.Ф. Карпечкін, А.А. Латкін, М.І. Черленяк та ін. Але питання вимог до господарської процесуальної форми у вітчизняному процесі, взяте в комплексі політичних, ідеологічних, соціальних факторів та правових компонентів реалізації не підлягало окремому дослідженню. Тому метою статті є визначення вимог до господарської процесуальної форми.

Пристаючи до розгляду питання про вимоги до господарської процесуальної форми, дозволимо собі не погодитися з думкою О.В. Єгорової про те, що процесуальна форма дозволяє охарактеризувати «якісність» правосуддя [1, с.27]. Не слід забувати, що процесуальна форма є явищем неоднозначним і характеризується поєднанням теоретичних, нормативних та практичних площин реалізації. Невідповідність між зазначеними рівнями вказує на недоліки в процесуальному регулюванні. Але для оцінки якості правосуддя необхідним є залучення додаткових критеріїв, котрі перебувають поза межами процесуальної форми і слугують її узагальненим еталоном.

Оцінка процесуальної форми виключно як позитиву в праві не є одностайною. Ряд вчених наголошують на притаманних процесуальній формі негативних моментах. Зокрема вказується на відставання від стану матеріа-

льних відносин, її нездатність вирішувати нові правові конфлікти [2, с.1], утруднення боротьби з правопорушеннями [3, с.33], відсутність необхідності в детальній регламентації ряду категорій справ [1, с.40]. Також серед недоліків в науці підкреслюється те, що форма істотно уповільнює рух справи, відсуває досягнення результату судового розгляду та мимоволі стає причиною обмеження доступності правосуддя [4, с.23], спричиняє тяганину та значні матеріальні витрати [5, с.26]. Отже, господарська процесуальна форма є явищем об'єктивної дійсності і володіє як позитивними, так і негативними рисами, а тому має потенціал для удосконалення.

Слід зауважити, що вимоги до господарської (арбітражної) процесуальної форми в найбільш систематизованому вигляді викладено А.А. Латкіним. Вчений взагалі вважає цю категорію фундаментальною та формує поняття господарської процесуальної форми саме через систему вимог [6, с.7–8]. Однак важливою особливістю позиції А.А. Латкіна є те, що він говорить не про вимоги до процесуальної форми а про вимоги процесуальної форми до арбітражного (господарського) процесу як діяльності [6, с.29]. Погляд вченого впевнено веде до висновку, що вимоги процесуальної форми реалізуються щодо змісту процесу. Вимоги як категорія завжди опосередковують зв'язок між двома субстанціями: одна виконує роль еталону, стандарту, а інша – відображає реальність. Зв'язок, що опосередковується категорією вимоги, характеризує спосіб, шлях, засіб наближення реального до бажаного. Це стверджує і А.А. Латкін, зауважуючи, що поняття «ознаки» та «вимоги» являють собою різні ступені належного [6, с.29]. Безперечно, слід визнати значний позитивний внесок вченого в дослідження процесуальної форми через категорію «вимоги», але, з нашого погляду, системні зв'язки, в яких розкривається її зміст, мають бути акцентовані дещо інакше. Вимоги процесуальної форми в запропонованому переліку свідчать про певні стандарти, яким має відповідати власне сама

форма. Якщо ж говорити про вимоги форми до процесу як діяльності, то проблема трансформується в площину відповідності змісту та форми, а самі вимоги отримують інше змістовне наповнення.

Ми вважаємо більш коректним дослідження вимог до процесуальної форми як певних ідеальних стандартів, яким має відповідати господарська процесуальна форма на сучасному етапі. Вказаний напрямок дослідження дозволяє виявити загальну тенденцію та шляхи розбудови господарського процесу і безпосереднім своїм результатом має пропозиції щодо удосконалення господарської процесуальної форми. Теоретичне дослідження вимог в системі дозволить комплексно підійти і до питання про покращення господарського судочинства, що сприятиме уникненню розбіжностей в законодавчих пропозиціях, підсилення певних якостей завдяки послабленню інших тощо. Крім того, питання вимог до процесуальної форми допомагає визначитися з орієнтирами розвитку господарського процесуального права та правової системи України взагалі.

Вимоги до процесуальної форми орієнтовані на досягнення нею оптимального рівня розвитку. В процесуальному праві оптимізація визначається як створення механізму розгляду та вирішення справи, що надає вибір найкращого шляху досягнення мети та завдань правосуддя [7, с.8]. Отже, еталон, котрий обумовлює вимоги до процесуальної форми, – це ідеальна, оптимальна модель судочинства.

Говорити про ідеальне судочинство складно, особливо в плані конкретних факторів і показників. Тим більше, що найкращий варіант слід запропонувати не абстрактно, а з умовою придатності до використання в наявних соціально-правових реаліях. Також слід зважати на те, що пропозиції, що виглядають як вдалі в теоретичному плані, можуть виявитися на практиці досить непристосованими до реальних умов, а кінцевим показником правильності тих чи інших новацій є практика. Тому і шляхи оптимізації, частіше за усе,

пропонуються у вигляді усунення наявних недоліків та розв'язання найбільш болючих проблем. Якщо ж говорити про вимоги до процесуальної форми, то вони мають будуватися в зворотному напрямку – не вказувати на те, що слід усунути чи виправити, а окреслювати критерії та максими в динаміці розвитку процесуального права.

Вимоги до процесуальної форми є характеристиками не механістичного порядку, вони мають ідеологічне забарвлення, оскільки безпосередньо обумовлені цінностями вищого порядку. Формулювання вимог до процесуальної форми безпосередньо залежить від обраної системи координат, адже йдеться про ідеальне, про те, як має бути, а уявлення про це істотно різняться. А.А. Латкін справедливо зауважує, що вимоги – це поняття, що має суб'єктивний відтінок [6, с.29]. Чинники, що визначають формування вимог до господарської процесуальної форми потребують окремого розгляду. Вельми корисними є звернення вітчизняних вчених до моральних засад господарського судочинства. Зокрема слід наголосити на актуальному дослідженні С.Ф. Демченка, який формулює моральні пріоритети судочинства за Біблією, наводить вимоги, сформульовані до нього у Вічному Законі. До числа таких вимог відносяться: рівність сторін, пріоритетність інтересів тих категорій громадян, які соціально менш захищені (неповнолітні, бідні, пригноблені, злиденні); оцінка судової діяльності залежно від ступеня її справедливості [8, с.7–8].

Якщо звернутися до конкретних наукових пропозицій, то А.А. Латкін в якості вимог називає нормативність, системність, універсальність, формалізм, доступність, економічність, терміновість, визначеність, термінологічну адекватність та наукову обґрунтованість [6, с.8]. О.В. Єгорова будує якісну оцінку процесуальної форми на сукупності наступних рис: доступність, простота, гарантованість належних суб'єкту прав [1, с.40].

На нашу думку, серед запропонованих вимог окремо слід виділити групу, що стосуєть-

ся усієї правової системи та поширюється на будь-яку галузь, інститут, норму. До цієї групи варто віднести нормативність, системність, формалізм, визначеність, термінологічну адекватність та наукову обґрунтованість. Ці вимоги можуть бути рівною мірою віднесені до інших правових матерій, і, хоча вони зберігають свою актуальність для господарської процесуальної форми, їх зміст не відображає достатньої специфіки. Тому ми вважаємо зайвим зупинитися на цих критеріях та кваліфікувати їх як вимоги до процесуальної форми.

Ми пропонуємо до господарської процесуальної форми пред'являти такі вимоги: адекватність характеру матеріальних відносин, прав та інтересів, що підлягають захисту; раціональність; доступність; належний рівень гарантій.

Отже, однією з основних вимог до господарської процесуальної форми є її *адекватність*. В процесуальній літературі широко обґрунтована думка про встановлення відповідності між характером матеріальних відносин, що підлягають захисту, та судовими формами захисту [9, с.69; 10, с.391]. Також має значення характер конфлікту, що розглядається судом, оскільки наявність спору про право або інший предмет судової діяльності істотно впливає на оптимальні механізми вирішення конфлікту.

Серед вчених-господарників постійно лунають заклики до підвищення рівня пристосованості господарської процесуальної форми до потреб підприємництва. Зокрема В.В. Блажеєв вказує на копіювання моделі цивільного процесу як на недолік, закликаючи до побудови окремого спеціального порядку, пропозиції яких у підсумку зводяться до традиційних пропозицій, властивих усім судовим формам захисту: підвищення значення стадії підготовки до розгляду, регулювання спрощених процедур за окремими категоріями справ тощо [11, с.175–179].

Адекватність певною мірою корелює з універсальністю процесуальної форми, адже чим ширше коло відносин, що підлягають судо-

вому захисту в порядку господарського судочинства, чим різноманітніший їхній характер, тим більш універсальними, загальними є положення процесуальної форми. Процесуальна форма має бути придатна для вирішення усіх справ, віднесених до господарської юрисдикції. Тому вищий рівень універсальності вимагає відповідних зауважень в плані адекватності. Слід також зважати на розмежування підвідомчості судових справ різним гілкам судової юрисдикції, адже поява нової судової форми, як це мало місце на прикладі адміністративного судочинства, істотно змінює «сегмент» судового захисту, що охоплюється традиційними видами. Отже, адекватність має забезпечувати придатність господарської процесуальної форми до вирішення тих конфліктів, які віднесені до її підвідомчості.

Також вимогою до господарської процесуальної форми є *раціональність*. На важливість цієї вимоги звертав увагу ще Є.В. Васьковський, називаючи її постулатом процесуальної економії [12, с.94]. «Раціональний» визначається як розумно обґрунтований, доцільний, такий, що ґрунтується на вимогах розуму, логіки; розумний; спрямований до кращого, розумнішого застосування чого-небудь; доцільний [13, с.459]. В науці використання власне якості раціональності корелює з такими категоріями, як процесуальна економія, оперативність, своєчасність та ефективність судочинства тощо, що вимагає відповідного пояснення.

На сучасному етапі розвитку судового захисту зазначення в якості вимог таких якостей, як процесуальна економія [14, с.7], оперативність [15, с.9], швидкість вважаються нам надто механістичними. Про це стверджує, зокрема, Г.А. Жилін, підкреслюючи, що швидкість – це поняття невизначене, спрямоване лише на дотримання передбачених законом строків вчинення певних процесуальних дій, винесення рішення чи іншої судової постанови [16, с.13]. С.Ф. Афанасьєв справедливо зауважує, що на сьогоднішній день складається ситуація, в якій якість вирішення справ приноситься в жертву швидкості їх розгляду

[17, с.21]. Тому ні швидкість, ні оперативність, ні процесуальна економія не можуть бути самостійними вимогами до процесуальної форми, оскільки мають тільки односторонній, додатковий характер.

Більш коректною видається вимога своєчасності розгляду та вирішення справ. Дійсно, своєчасність є одним із положень, адресованих правосуддю Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і вказана при формулюванні завдань господарського судочинства. Своєчасність свідчить не тільки про швидкість розгляду, але й про відповідність строку розгляду його справедливості. Своєчасність передбачає відправлення судочинства в оптимальні строки, що не є надто тривалими, але й не надто короткими. Так, М.А. Плюхіна пропонує подовжити строки розгляду справ в суді першої інстанції, що сприятиме, на її думку, досягненню цілей цивільного процесу [18, с.61]. Однак своєчасність характеризує лише часовий аспект організації судочинства, тому й вона є дещо однобічною вимогою, адже оптимальне судочинство має бути не тільки своєчасним, але й передбачати відповідні правила підсудності; зважену інстанційність судових установ із достатніми повноваженнями кожної інстанції; регламентацію права оскарження судових актів тощо. При цьому своєчасність є тільки складовою, частиною раціональності, що, крім того, передбачає доцільність організації судочинства.

На окрему увагу заслуговує співвідношення раціональності та ефективності. Ефективність правосуддя визначається в науці як здатність (властивість) правосуддя як виду державної діяльності, що здійснюється судом у встановленій законом процесуальній формі з розгляду та вирішення конкретних судових справ з винесенням в них законних, обґрунтованих та справедливих постанов, забезпечувати досягнення соціально значимих цілей. Ця здатність характеризується відношенням фактично досягнутого правосуддям рівня цілей до нормативно встановленого законом [3,

с.9]. В науці підкреслюється, що відсутність чітких критеріїв розмежування різних судових юрисдикцій, зокрема господарської та адміністративної, наявність такої системи апеляційного та касаційного перегляду судових рішень, яка, з одного боку, виключає можливість оперативного розгляду спорів між суб'єктами господарювання, з іншого – створює можливості неодноразового перегляду судових актів, підтримуючи тим самим правову невизначеність у спірних правовідносинах, витратність судового процесу роблять неефективним судовий захист прав суб'єктів господарювання [9, с.69].

Разом з тим, слід зауважити, що цілі правосуддя як зовнішній чинник ефективності перебувають поза процесуальною формою, а остання є основним засобом досягнення ефективності правосуддя [18, с.10]. Тому раціональність форми є складовою, запорукою та передумовою ефективності судочинства, адже нераціональна форма не може бути основою ефективного судочинства. Однак ефективність опосередковує якісну характеристику процесу в єдності форми та змісту. Якщо ж говорити про проєкцію вказаної якості в площину процесуальної форми, або формальну складову ефективного судочинства, то йдеться про раціональну процесуальну форму.

Науковці наголошують на тенденції активізації пошуку шляхів раціоналізації судових форм захисту прав [19, с.73]. Зокрема йдеться про раціональне поєднання альтернативних форм вирішення спорів, примирних процедур та судового розгляду [7, с.184–185], різноманітні способи прискорення та спрощення процесу [2, с.180–190], спрощення основних складових судового процесу при збереженні рівня юридичних гарантій [19, с.73], впровадження нових форм судочинства у господарській процес [20, с.345] тощо. Окремі засоби раціоналізації господарської процесуальної форми вимагають більш детального розгляду, але вони мають втілюватись в площині її відповідності логіці, розуму, спрямованості на досягнення мети процесу найбільш доцільним способом.

Крім раціональності господарського судочинства важливо відмітити ще один його аспект – доступність, адже за правильним заваженням А.Л. Боровиковського і найліпші форми процесу можуть виявитись недоступними [21, с.27].

Категорія *доступності* набуває все більшої актуальності і характеризує певний якісний стан правосуддя в суспільстві. Вона генетично пов'язана із втіленою в правовому полі концепцією судової влади. Слід погодитись із В.В. Ярковим у висновку про існування двох підходів до сутності та цілей правосуддя. Перший полягає в тому, що правосуддя є послугою, котра надається за плату від імені держави всім здатним за неї заплатити. Другий відображає наявність зацікавленості суспільства і держави в єдиному застосуванні права, наявності обов'язку держави забезпечити функціонуючий механізм правосуддя, до якого могли б звернутися усі зацікавлені особи [22, с.72]. Однак навряд чи слід різко протиставляти два окреслених погляди, особливо в сфері економічного судочинства. Правосуддя, судова влада як явища багатогранні володіють як рисами державної послуги, так і властивостями соціального характеру. Доступність, як результат дії численних факторів судоустрою та судочинства є продуктом пануючого системного підходу до судової влади. Відповідно і відрізняються теоретичні погляди на вказану категорію, відчуваючи тенденції розвитку правових ідеалів та установок. Важливо те, що питання доступності судового захисту актуалізувалося у вітчизняному правовому полі у зв'язку з дотриманням міжнародних стандартів у галузі прав людини.

Доступність є категорією, що характеризує межу, бар'єр переходу до процесуальних відносин, і через те найтіснішим чином пов'язана з соціальними, політичними, ідеологічними факторами. Доступність правосуддя виконує важливе соціальне призначення – стимулювати зацікавлених осіб звертатися за захистом своїх інтересів до суду замість вирішення спорів неправовими методами [4, с.11–12]. Вона

значною мірою визначає ступінь «цивілізованості» вирішення конфліктів у сфері господарювання, тим самим істотно впливає на законність та правопорядок в економіці.

Отже, доступність вимагає виокремлення в якості самостійної вимоги через свою унікальну якість – вона опосередковує зв'язок процесуальної форми з її користувачами, визначає саму можливість стати учасником процесу, отримати судовий захист. Вказана вимога, незважаючи на свій суто процесуальний зміст, опосередковує також зв'язок права матеріального та процесуального. Процесуальна форма може бути сконструйована як найбільш універсальний та ефективний інструмент вирішення конфліктів, але якщо використати цей інструмент немає можливості, – вона стає непридатною. Доступність правосуддя значною мірою відображає його соціальну роль і характеризує правову систему держави в її дійсно правовому, соціально орієнтованому аспекті.

Нарешті, вимогою до господарської процесуальної форми є *достатній рівень гарантій*. Завдання справедливого вирішення справ вимагає встановлення механізмів забезпечення справедливості судочинства. Справедливе вирішення справи не є закономірним результатом будь-якої процедури, відсутність зовнішніх, «процедурних» вимог призведе до суб'єктивного розуміння справедливості, що залежить від свідомості конкретного судді. За зауваженням Є.В. Васьковського «слід обставити діяльність суддів такими умовами, які, з одного боку, давали б можливість правильно вирішувати справи, а з іншого – забезпечували б сторони від свавілля» [12, с.93].

Обов'язок суду розглянути та вирішити справу згідно із законом, щоб не перетворитись на декларацію, потребує певних засобів забезпечення. Специфічним є статус суду в процесуальних відносинах. Суд визнається найбільш об'єктивним та неупередженим органом для вирішення будь-якого конфлікту, але і він складається з людей, тому не позбавлений суб'єктивних впливів. Разом з тим, суд,

будучи незалежним до матеріальних відносин, що лежать в основі справи, є учасником процесуальних відносин, в якого виникають свої інтереси, і він вже не може бути безстороннім щодо процесуального відношення. Отже, суд є суб'єктом обов'язку належної поведінки, справедливого вирішення справи та дотримання процесуальних прав. Науковці наголошують, що процедура розгляду справ, сторони яких перебувають у відношенні влади та підпорядкування, повинна забезпечити «вирівнювання» в становищі сторін через процесуальні гарантії, передбачені законом [23, с.510–511].

В процесуальних відносинах суд є владним суб'єктом, його рішення та дії обов'язкові для інших учасників процесу, що потенційно створює можливість зловживання владою, нехтування процесуальними обов'язками. Відшукувати джерело правильної поведінки суду виключно в його статусі буде дещо самовпевнено. Цивілізований процес має забезпечити користувачам судової системи такі умови її функціонування, що залишають найменшу можливість зловживання, порушень та несправедливості з боку суду. Тому окремі науковці відмічають, що участь владного суб'єкта в правовідносинах не перетворює їх на відносини влади, оскільки владні функції суду балансуються та гармонізуються ініціативою та процесуальними правами, гарантіями прав сторін, а також наявністю у суду процесуальних обов'язків перед суб'єктом, котрий «протистоїть» йому в правовідносинах [24, с.158]. Саме на «зрівняння» суб'єктів і спрямовані процесуальні гарантії.

Особливістю процесуальних відносин є те, що права, передбачені господарською процесуальною формою здійснюються і захищаються переважною мірою в межах господарського процесуального права. Застосування заходів з інших галузей права, а саме кримінальної, адміністративної відповідальності має дуже обмежений характер. Традиційно визнається, що процес є формою життя матеріального права, більше того, формою примусової реалізації матеріального права. Однак

приписи процесуальних галузей, права, передбачені процесуальним законом втілюються і реалізуються тільки в межах процесу. Тому процесуальне право має передбачати достатні та ефективні внутрішні механізми здійснення та захисту прав. Матеріальне право недостатньо дієве для захисту самого себе, процесуальне право навпаки ж є практично замкненою системою, що майже не має зовнішнього захисту. Особливістю процесуальних відносин є те, що не можна застосувати зовнішню силу для вирішення процесуального конфлікту, роль «зовнішньої сили» покладається на самих учасників правовідносин. Тому співвідношення категорій «правова гарантія» та «процесуальна форма» є багатовимірним. З одного боку, – форма включає в себе гарантії, з іншого – сама є гарантією.

Таким чином, вимоги до господарської процесуальної форми відображають основні грані її інструментального призначення в динамічному аспекті наближення до оптимального судочинства. До господарської процесуальної форми пред'являються наступні вимоги: адекватність характеру матеріальних відносин, прав та інтересів, що підлягають захисту; раціональність; доступність; належний рівень гарантій.

Підсумовуючи викладене, слід зауважити, що виділення окремих вимог до процесуальної форми володіє значною мірою умовності. Кожна із запропонованих автором якостей підлягає деякою мірою штучному ізолюванню. Господарська процесуальна форма як явище єдине реалізується в системі вимог, і більш коректно говорити про реалізацію визначеної складової тієї чи іншої якісної спрямованості. Втілення в життя вимог до господарської процесуальної форми можливе лише в комплексі та взаємному зв'язку. На цьому неодноразово наголошувалось в науці. Зокрема М.С. Шакарян вказує на те, що об'єктивною передумовою доступності та ефективності правосуддя є відповідна потребам суспільних відносин внутрішня узгодженість процесуального та пов'язаного з ним

матеріального законодавства [25, с.63]. Аналізуючи зв'язок доступності та раціональності, І. А. Приходько зауважує, що певні обтяження судового процесу не повинні мати вирішального значення, оскільки розгляд в одному судовому процесі всіх вимог суб'єктів спору один до одного у підсумку результаті сприяє доступності правосуддя для них же, оскільки мінімізує приводи до нових звернень до суду та множенню справ, знижує викликане цим додаткове навантаження на суд та ризик появи несумісних між собою рішень [26, с. 15]. Тому системність є обов'язковою передумовою реалізації вимог та удосконалення господарської процесуальної форми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Егорова О. В. Сущность гражданской процессуальной формы: дисс. ...кандидата юрид. наук : 12.00.15 / Егорова Олеся Васильевна. – СПб., 2001. – 187 с.
2. Решетникова И. В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России / И.В. Решетникова, В. В. Ярков. – Екатеринбург–Москва : Норма, 1999. – 312 с.
3. Цихоцкий А. В. Теоретические проблемы правосудия по гражданским делам / А.В. Цихоцкий. – Новосибирск : Наука, 1997. – 392 с.
4. Сидоренко В. М. Принцип доступности правосудия и проблемы его реализации в гражданском и арбитражном процессе: дисс. ... кандидата юрид. наук : 12.00.15 / Сидоренко Василий Михайлович. – М., 2003. – 220 с.
5. Судебная система России : учебное пособие. – М. : Дело, 2000. – 332 с.
6. Латкин А. А. Процессуальная форма разрешения дел в арбитражном суде первой инстанции: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.15 / Латкин Антон Александрович. – Самара, 2003. – 192 с.
7. Царегородцева Е.А. Способы оптимизации гражданского судопроизводства: дисс. ...кандидата юрид. наук : 12.00.15 / Царего-

родцева Екатерина Анатольевна. – Екатеринбург, 2006. – 236 с.

8. Демченко С. Ф. Теоретико-методологічні засади ефективності господарського судочинства : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / С. Ф. Демченко. – К., 2010. – 36 с.

9. Беляневич О. А. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання / О.А. Беляневич // Українське комерційне право. – 2007. – № 8. – С. 62–69.

10. Поляков Б. М. Развитие реформирования хозяйственно-процессуального законодательства / Б.М. Поляков // Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора : сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т экономико-правовых исследований / [редкол.: Мамутов В. К. (отв. ред.) и др.]. – Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – С. 389–392.

11. Блажеев В. В. Некоторые актуальные вопросы дальнейшего совершенствования арбитражно-процессуальной формы / В. В. Блажеев // Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве. – М. : Лиджист, 2001. – С. 172–179.

12. Васьковский Е. В. Учебник гражданского процесса / Е.В. Васьковский ; под ред. и с пред. В. А. Томсинова. – М. : Зерцало, 2003. – 566 с.

13. Словник української мови : у 11 т. – К. : Наук.ва думка, 1970 – 1980. – Т. 8. – С. 459.

14. Богля С. С. Судові витрати в цивільному судочинстві: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.03 / Богля Степан Степанович. – Х., 2004. – 191 с.

15. Рожнов О. В. Принцип оперативності в цивільному процесуальному праві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / О. В. Рожнов. – Х., 2000. – 20 с.

16. Жилин Г. А. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции / Г. А. Жилин. – М. : Городец, 2000. – 320 с.

17. Афанасьев С. Ф. Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико-практическое исследование влияния Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.15 / Афанасьев Сергей Федорович. – Саратов, 2010. – 593 с.

18. Плюхина М. А. Процессуальные средства обеспечения эффективности судопроизводства по гражданским делам: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.15 / Плюхина Мария Анатольевна. – Екатеринбург, 2002. – 247 с.

19. Оптимизация гражданского правосудия России. / [С. Л. Дегтярев и др.] / под ред. В. В. Яркова. – М. : Волтер Клуверс, 2007. – 192 с.

20. Коваль В. М. Перспективи впровадження нових форм судочинства в господарський процес / В. М. Коваль // Вдосконалення судоустрою та господарського судочинства: проблеми і перспективи : матеріали наук.-практ. конф. (Донецьк, 12–13 квітня 2006 р.). – Донецьк, 2006. – С. 342–345.

21. Боровиковский А. Л. Отчет судьи : в 3 т. / А. Л. Боровиковский ; пред. А. Ф. Кони / Боровиковский А. Л. – СПб. : Тип. «Правда», 1909. – 895 с.

22. Ярков В. В. Цели судопроизводства и доступ к правосудию / В. В. Ярков // Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве : материалы Всероссийск. науч.-практ. конф. (Москва, 31 января – 1 февраля 2001 г.). – М. : Лиджист, 2001. – С. 70-88.

23. Комментарий к АПК РФ / под ред. В. Ф. Яковлева и М. К. Юкова. – М. : Городец, 2003. – 848 с.

24. Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т. В. Сахнова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 767 с.

25. Шакарян М. С. Проблемы доступности и эффективности правосудия в судах общей юрисдикции / М. С. Шакарян // Проблемы

доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве. – М. : Лиджист, 2001. – С. 61-69.

26. Приходько И. А. Доступность правосудия в гражданском и арбитражном процес-

се: основные проблемы: дисс. ... доктора юрид. наук : 12.00.15 / Приходько Игорь Арсениевич. – М., 2005. – 408 с.

Таликін Є. А. Вимоги до господарської процесуальної форми / Є. А. Таликін // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 910–918 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12teadpf.pdf>

Досліджені вимоги до господарської процесуальної форми, в якості яких автор розглядає адекватність характеру спору (справи), доступність, раціональність, достатній рівень гарантій. Автором аналізуються загальні підстави та правила виділення вимог до господарської процесуальної форми. Йдеться також про деталізацію змісту окремих вимог.

***

Талыкин Е.А. Требования к хозяйственной процессуальной формы

Исследованы требования к хозяйственной процессуальной форме, в качестве которых автор рассматривает адекватность характеру спора (дела), доступность, рациональность, достаточный уровень гарантий. Автором анализируются общие основания и правила определения требований к хозяйственной процессуальной форме. Также речь идет о детализации содержания отдельных требований.

***

Talykin E.A. Demands to the Economic Procedural Form

The economic requirements of procedural form, which as the author examines the adequacy of the nature of the dispute (case), accessibility, rationality, a sufficient level of assurance are researched. The author analyses the blanket bases and regulations of determination of demands to the economic procedural form. Also, it is a detail of the content of individual claims.

Форум права